

---

4 Beginselen van toegankelijke elektronische rechtspraak

4.1 Toegankelijke rechtspraak

Rechtspraak moet toegankelijk zijn voor burgers, advocaten en andere procesdeelnemers. Dit betekent dat geen onnodige drempels worden opgeworpen voor degenen die een procedure bij de rechter aanhangig willen maken. In de meeste gevallen betekent het aanhangig maken van een procedure dat – al dan niet via een advocaat – communicatie met de griffie van de rechtbank plaatsvindt, dat een dossier wordt opgebouwd, dat stukken aan het dossier worden toegevoegd en dat voor alle procesdeelnemers duidelijk is hoe de procedure verloopt. Maatregelen zoals het stellen van beroepstermijnen of het heffen van griffierechten, dienen de toegankelijkheid niet op onredelijke wijze te beperken.

Uit de voorbeelden die in het vorige hoofdstuk zijn genoemd, is duidelijk geworden dat het gebruik van ICT de toegankelijkheid van rechtspraak zowel kan beperken als vergroten. Het aanhangig maken van een procedure kan, vooral voor burgers, eenvoudiger worden gemaakt; bijvoorbeeld door informatie op Rechtspraak.nl te plaatsen over de wijze waarop procedures dienen te worden gevolgd of door elektronische formulieren beschikbaar te stellen die kunnen worden ingevuld om te dienen als beroepschrift bij de rechtbank. Ook als burgers in staat worden gesteld gegevens uit te wisselen met het gerecht, zoals het geval is met Geldvordering online, verbetert dit de toegankelijkheid. Het verduidelijken van de gang van zaken tijdens de zitting, bijvoorbeeld door het tonen van stukken uit het digitale dossier, zorgt er eveneens voor dat rechtspraak voor procespartijen ‘toegankelijker’ en eenvoudiger wordt.

Rechtspraak kan ook minder toegankelijk worden door de inzet van ICT. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn als procespartijen in de toekomst niet langer in staat worden gesteld om procedures op niet-elektronische wijze aanhangig te maken of als burgers worden doorverwezen naar ontoegankelijke websites voor informatie over de procedure. Ook het tonen van delen uit een digitaal dossier hoeft niet in alle gevallen te betekenen dat dit de begrijpelijkheid van de procedure voor burgers vergroot. Veel is daarbij afhankelijk van de duidelijkheid en inzichtelijkheid van de wijze waarop het dossier wordt gepresenteerd of kan worden geraadpleegd.

De vraag die in het onderhavige hoofdstuk centraal staat, is welke beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak kunnen worden geformuleerd, waarmee wordt uitgedrukt dat de toegankelijkheid van elektronische rechtspraak kan worden gewaarborgd en waarmee een kader wordt gegeven om te bepalen welke kansen ICT biedt om de toegankelijkheid te vergroten.

In de literatuur wordt op verschillende plaatsen ingegaan op de betekenis van ICT voor de toegankelijkheid van de procedure. Meestal gaat het daarbij niet zozeer om de toegankelijkheid van rechtspraak, maar om de toegankelijkheid van procedures die worden gevoerd bij bestuursorganen. De reden hiervoor is dat de rechterlijke procedure tot voor kort niet of nauwelijks toegankelijk werd gemaakt met behulp van toepassingen van ICT. Die relatieve achterstand wordt op dit moment echter ingelopen. Het valt te verwachten dat in de toekomst meer onderzoek zal plaatsvinden en dus meer zal worden gepubliceerd over de elektronische toegankelijkheid van rechtspraak. Wellicht dat de mate van elektronische toegankelijkheid die vanuit juridisch oogpunt gewenst is, ook aan de orde zal komen in rechterlijke procedures of wetgeving, zodat de juridische gemeenschap zich hierover een oordeel kan vormen.

Onderwerpen die op dit moment in de literatuur worden genoemd, worden besproken aan de hand van de volgende indeling in paragrafen:

- informatierelaties (paragraaf 4.2);
- nevenschikking of verdringing? (paragraaf 4.3);
- vindbaarheid en bestendigheid (paragraaf 4.4);
- betrouwbaarheid (paragraaf 4.5).

Deze vier onderwerpen leiden tot de eerste vijf beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak.

4.2 Informatierelaties

Beginsel 1: beginsel van continuïteit

Informatierelaties die door medewerkers van de rechterlijke organisatie zijn aangegaan, dienen in stand te worden gehouden, tenzij op voorhand is aangegeven dat de relatie van tijdelijke of experimentele aard is.

Als de in paragraaf 2.4 geformuleerde norm van technologie-gebruik wordt toegespitst op het beginsel van toegankelijke rechtspraak, zou dat kunnen betekenen dat voor medewerkers van de rechterlijke macht in bepaalde gevallen een verplichting bestaat om informatie over de procedure via een website te publiceren of op andere elektronische wijze beschikbaar te maken. Het kan ook betekenen dat procespartijen de gelegenheid wordt geboden zaken op elektronische wijze aanhangig te maken.

De literatuur over toegankelijke rechtspraak geeft op dit moment geen aanleiding voor een dergelijke, algemene verplichting. Er is wel reden om ten aanzien van de toe-

gankelijkheid een ‘lichtere variant’ aan te nemen van het beginsel van technologiegebruik. Het gaat om de verplichting voor de overheid om ICT te *blijven* gebruiken op het moment dat vrijwillig voor de inzet van ICT gekozen is. In de sinds 1 juli 2004 geldende Wet elektronisch bestuurlijk verkeer (WEBV) is dit vereiste voor bestuursorganen met zoveel woorden opgenomen. In de Memorie van Toelichting staat dat de wet geen verplichting inhoudt om van de elektronische weg gebruik te maken. Daar wordt echter het volgende aan toegevoegd:

*“Eerst als het bestuursorgaan de elektronische weg voor bepaalde handelingen heeft opengesteld, kan de burger van het bestuur verlangen dat in een concreet geval ook van deze weg gebruik kan worden gemaakt. Zonder deze openstelling kan de burger hierop geen aanspraak maken.”*¹⁴³

Op dit moment, december 2006, is een wetsvoorstel in voorbereiding waarin de vraag centraal staat of, en zo ja onder welke voorwaarden, de WEBV van toepassing kan worden verklaard op het elektronische berichtenverkeer met de gerechten. Daarnaast is ook het wetsvoorstel Afschaffing verplicht procuraat in voorbereiding, waarin een artikel is opgenomen dat betrekking heeft op het elektronische berichtenverkeer. Het concept zoals dat aan de adviserende instanties is voorgelegd, kent de volgende bepaling:¹⁴⁴

“Artikel 33

1. Verzoeken en mededelingen kunnen ook elektronisch worden gedaan, indien van deze mogelijkheid voor het desbetreffende gerecht blijkt uit een voor dat gerecht vastgesteld procesreglement. Een gerecht kan een verzoek of mededeling dat tot een of meer geadresseerden is gericht, elektronisch verzenden voorzover de geadresseerde kenbaar heeft gemaakt dat hij langs deze weg bereikbaar is. Deze bereikbaarheid geldt voor de duur van een procedure, tenzij de geadresseerde deze bereikbaarheid intrekt of wijzigt. De voorgaande zinnen gelden mede voor de indiening van processtukken ter griffie en de verzending van processtukken door de griffier.”

In de Memorie van Toelichting bij deze bepaling wordt nader ingegaan op het elektronische berichtenverkeer.

“De Raad (voor de rechtspraak, RH) heeft het project Landelijk Procederen gestart, dat de gerechten moet voorbereiden op de afschaffing van het procuraat. Het project ziet onder meer op de elektronische communicatie over rolberichten en de aanpassing van de

143. *Kamerstukken II 2001/02*, 28 483, nr. 3, p. 9.

144. http://www.justitie.nl/onderwerpen/recht_en_rechtsbijstand/afschaffing_verplicht_procuraat/index.aspx

werkwijzen van de rolgriffies. Het roljournaal wordt door de Raad verder ontwikkeld tot een systeem voor het elektronisch verzenden van rolberichten, zoals het vragen van een datum voor pleidooi. Het via het roljournaal uitwisselen van rolberichten betekent een snelle en eenvoudige wijze van communicatie tussen gerechten en advocatuur met betrekking tot de verwerking van deze berichten. Hiermee wordt tegemoetgekomen aan het wegvallen van de tussenpersoon van de procureur bij de rolbehandeling. De verwachting is dat het aan het roljournaal gekoppelde elektronisch rolberichtenverkeer medio 2007 functioneel zal zijn. Ook is het de bedoeling om het op termijn mogelijk te maken dat ook andere berichten dan rolberichten, zoals processtukken, elektronisch worden verzonden. In het wetsvoorstel is daarom een algemene bepaling opgenomen met betrekking tot het elektronisch verzenden van berichten.”

Deze bepaling stelt nog nadrukkelijker dan de Memorie van Toelichting bij de WEBV dat het overheidsorgaan (het gerecht in dit geval) dat heeft aangegeven op elektronische wijze bereikbaar te zijn, voor de duur van de procedure ook bereikbaar moet blijven. Procesdeelnemers moeten erop kunnen rekenen dat de rechterlijke macht een (elektronische) informatierelatie niet eenzijdig beëindigt. Als de rechterlijke macht ervoor kiest om informatie over de rechterlijke procedure of standaardformulieren via Rechtspraak.nl beschikbaar te stellen of de mogelijkheid open te stellen om procedures op elektronische wijze aanhangig te maken, wordt vrijwillig een informatierelatie aangegaan met (potentiële) procespartijen en andere betrokkenen. Dit houdt een verplichting in om deze informatie te blijven aanbieden of om informatierelaties te bestendigen. Men zou dit een beginsel van continuïteit kunnen noemen: informatierelaties die worden aangegaan, dienen in stand te blijven en te worden gehouden.

Het beginsel van continuïteit impliceert dat de uitgestoken – elektronische – hand naar de burger en de samenleving niet plotseling kan worden teruggetrokken. Veel informatie op Rechtspraak.nl ondersteunt potentiële procespartijen in hun gang naar de rechter. In de toekomst zal de website waarschijnlijk een nog belangrijker informatiebron worden, ook voor advocaten en andere professionals. Het is daarom van groot belang dat aandacht wordt besteed aan de kwaliteit van de systemen waarmee deze informatie wordt opgeslagen en beschikbaar wordt gesteld.¹⁴⁵

Het beginsel van continuïteit geldt ook als bepaalde gerechten het mogelijk maken om documenten op elektronische wijze in te dienen. Is deze mogelijkheid eenmaal opengesteld, dan is er in principe geen weg meer terug. De rechterlijke organisatie zal een betrouwbare ‘partner’ moeten zijn en gewekte verwachtingen moeten waarmaken. Mocht hij dat niet doen en, bijvoorbeeld, Rechtspraak.nl uit de lucht halen, dan valt niet uit te sluiten dat dit ook in individuele zaken rechtsgevolgen kan hebben. Gebrekkige informa-

---

145. Zie over dit onderwerp: De Vey Mestdagh, Dijkstra en Oskamp 2002, p. 137-163.

tie op Rechtspraak.nl – of een andere overheidssite – zou kunnen leiden tot het oordeel van de (Europese) rechter dat de procedure onvoldoende toegankelijk is.

In relatie tot de toegankelijkheid van rechtspraak betekent dit bijvoorbeeld dat zowel de toegang tot informatie op een website als het elektronische berichtenverkeer zo veel mogelijk ongestoord voortgang moet kunnen vinden en dat ook na verstoringen de voorziening binnen redelijke termijn weer kan worden hervat. Niet alleen zal rekening moeten worden gehouden met een tijdelijke uitval van systemen, ook dienen alternatieven voor handen te zijn en zullen personen die gebruik wensen te maken van dit systeem hierover moeten worden geïnformeerd. Eventueel dienen alternatieven te worden aangedragen. Een alternatief kan zijn om burgers of advocaten te wijzen op andere dan elektronische manieren om de gezochte informatie te vinden. Onderdeel van het beginsel van continuïteit is vanzelfsprekend ook dat websites voldoende beveiligd moeten zijn tegen aanvallen van buitenaf.¹⁴⁶ Dat een informatierelatie in principe moet worden gecontinueerd, betekent niet dat geen experimenten kunnen worden gehouden waarvan alle betrokkenen weten dat de informatierelaties niet permanent worden aangegaan.

4.3 Nevenschikking of verdringing?

Beginsel 2: beginsel van nevenschikking voor niet-professionals

Voor niet-professionele procesdeelnemers dient de niet-elektronische weg behouden te blijven. Professionele procesdeelnemers mogen worden verplicht om gebruik te maken van ICT in hun communicatie met de rechterlijke organisatie.

In het in de vorige paragraaf genoemde wetsvoorstel Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren wordt duidelijk gesteld dat ‘elektronisering van de samenleving’ niet ten koste mag gaan van hen die (nog) geen toegang hebben tot het elektronische verkeer.¹⁴⁷ De vraag is of dit duidt op een algemeen verbod op ‘verdringing’ van fysieke door elektronische toepassingen of op een algemeen beginsel van ‘nevenschikking’, dat inhoudt dat naast de elektronische weg ook altijd de conventionele (schriftelijke of fysieke) weg open moet worden gehouden. Toegespitst op het beginsel van toegankelijke rechtspraak luidt de vraag: mogen procespartijen worden verplicht om zich met behulp van ICT toegang te verschaffen tot rechtspraak? In wetgeving, beleidsdocumenten en literatuur lijkt een beginsel van nevenschikking dominant te zijn.

Het beginsel van nevenschikking komt al tot uitdrukking in de kabinetsnota ‘Wetgeving voor de elektronische snelweg’ uit 1998.¹⁴⁸ Hierin wordt gesteld:

---

146. Van den Hoogen 2004, p. 225.

147. *Kamerstukken II* 2004/05, 29 937, nr. 3, p. 16.

148. *Kamerstukken II* 1997/98, 25 880, nr. 1-2.

“Vooralsnog kan dit (het ter inzage leggen van documenten, RH) de ‘papieren’ terinzagelegging niet vervangen, maar slechts aanvullen. Door terinzagelegging op een website worden de stukken immers onvoldoende voor het publiek toegankelijk, zolang nog steeds ingezetenen geen toegang hebben tot internet.”

Het is interessant om te constateren dat in de nota niet wordt uitgesloten dat op termijn wel sprake kan zijn van verdringing, omdat ook alternatieven denkbaar zijn voor personen die geen toegang hebben tot het internet:

“Het bestuursorgaan kan echter zelf in de toegang tot het internet voorzien, bijvoorbeeld door op zijn kantoor of de openbare bibliotheek voor een ieder toegankelijke computers te plaatsen waarmee de documenten kunnen worden geraadpleegd. (...) Aan de verplichting om desgevraagd kopieën van de documenten te verstrekken kan dan worden voldaan door te vermelden hoe en waar deze kopieën kunnen worden aangevraagd.”¹⁴⁹

De toegang tot het internet is sinds de publicatie van de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg, enorm toegenomen. Destijds had nog maar 16% van de huishoudens in Nederland toegang tot het internet. In 2004 is dat opgelopen tot ruim 80%. Slechts een klein deel van de mensen die thuis geen internettoegang heeft, geeft aan belemmeringen te ervaren bij de aanschaf ervan. De meerderheid geeft aan het ‘gewoon niet te willen’.¹⁵⁰ Desondanks lijkt de wens om rekening te houden met degenen die (nog) geen toegang hebben tot het internet thans nog dominant aanwezig dan in 1998. Het kabinet kiest bijvoorbeeld in de Wet elektronisch bestuurlijk verkeer uit 2004, nadrukkelijk voor nevenschikking en niet voor verdringing door elektronisch verkeer:

- Uitgangspunt is dat de burger bepaalt in welke vorm het verkeer plaatsvindt indien het bestuursorgaan over beide mogelijkheden beschikt;*
- Voor zover het bestuursorgaan over bepaalde zaken alleen maar op conventionele wijze communiceert, heeft de burger geen keus; hij kan elektronisch verkeer dan niet afdwingen.*
- Het is het bestuursorgaan niet toegestaan bepaalde zaken alleen nog maar langs elektronische weg te doen, tenzij alle betrokkenen hiermee instemmen. Dat zou immers in strijd zijn met het uitgangspunt van de nevenschikking.”¹⁵¹*

---

149. *Kamerstukken II* 1997/98, 25 880, nr. 1-2, p. 72.

150. Centraal Bureau voor de Statistiek 2005, p. 95-96. Beschikbaar via: <http://www.cbs.nl>

151. *Kamerstukken II* 2001/02, 28 483, nr. 3, p. 8. Het principe van de nevenschikking wordt tot uitdrukking gebracht in artikel 2:14, eerste en tweede lid, en 2:15, eerste lid.

Het beginsel van nevenschikking is dus nog dominant.¹⁵² Dat blijkt ook op andere terreinen, bijvoorbeeld bij aangifte via het internet bij de politie.¹⁵³ Ook bij het project Geldvordering online van de Raad voor de rechtspraak wordt uitgegaan van nevenschikking. Tegelijkertijd lijkt wel een ontwikkeling te ontstaan naar een situatie waar de overheid van bedrijven of professionele instanties verlangt dat zij in hun contacten met de overheid gebruikmaken van ICT. Voor ondernemers geldt bijvoorbeeld per 1 januari 2005 de verplichting om hun aangifte op elektronische wijze te doen.¹⁵⁴ Voor werkgevers bestaat vanaf 2006 de verplichting om de aangifte loonheffing op elektronische wijze te verrichten.¹⁵⁵

Het wetsvoorstel Afschaffing verplicht procuraat biedt een opening om van bepaalde categorieën procespartijen te verlangen dat zij het doen van verzoeken en mededelingen en het indienen en verzenden van processtukken uitsluitend elektronisch doen:

“Artikel 33

2. (...) Bij algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald in welke gevallen het doen van verzoeken en mededelingen en de indiening en verzending van processtukken uitsluitend elektronisch kunnen plaatsvinden.”

Dat, bijvoorbeeld, voor advocaten wél een verplichting geldt om stukken elektronisch in te dienen, is vergelijkbaar met de situatie in Oostenrijk, waar deze verplichting al geruime tijd geldt.¹⁵⁶ Er is voor Oostenrijkse advocaten wel een zogenaamde gratis ‘hotline’ beschikbaar bij vragen rondom de elektronische procedure.¹⁵⁷ Het lijkt redelijk te veronderstellen dat ook in Nederland professionals en wellicht specifieke groepen ICT-deskundigen zouden kunnen worden verplicht om gebruik te maken van ICT of van een elektronische handtekening. Het beginsel van nevenschikking blijft echter overeind voor burgers en andere niet-professionele procesdeelnemers: voor hen dient de niet-elektronische weg open te blijven.

---

152. Zie ook: http://www.burger.overheid.nl/wat_wij_doen/burgerservicecode

153. <http://www.politie.nl/Overige/Aangifte/>

154. <http://www.belastingdienst.nl/zakelijk/aangifte.html>

155. <http://www.belastingdienst.nl/download/687.html>

156. Asser, Groen en Vranken 2006, p. 234.

157. Informatie op <http://www.justiz.gv.at>

4.4 Vindbaarheid en bestendigheid

Beginsel 3: beginsel van vindbaarheid

Elektronische gegevens die de toegang tot de rechter vergemakkelijken dienen toegankelijk, vindbaar, begrijpelijk en actueel te zijn.

Beginsel 4: beginsel van bestendigheid

Bij het toepassen van ICT dient zo veel mogelijk gebruik te worden gemaakt van technologie die in het maatschappelijke verkeer gebruikelijk is.

Het in paragraaf 4.2 geformuleerde beginsel van continuïteit geeft aan dat in bepaalde situaties van de rechterlijke organisatie mag worden verlangd dat gebruik wordt gemaakt van ICT. Het betekent onder andere dat ter vergroting van de toegankelijkheid de bestaande websites van de rechterlijke organisatie in stand moeten worden gehouden. Dit betekent echter niet dat een website in alle gevallen de toegankelijkheid verbetert. De toegankelijkheid kan ook verminderen, juist als gevolg van het gebruik van een website; bijvoorbeeld als informatie die op een website staat niet langer op niet-elektronische wijze wordt aangeboden. Informatie op websites is meestal bedoeld voor niet-professionals, dus geldt het principe van nevenschikking: deze informatie dient ook op niet-elektronische wijze beschikbaar te zijn.

Een website kan de toegankelijkheid ook verminderen als de ontsluiting van informatie onduidelijk is. Soms zien burgers die op een website terechtkomen door de bomen het bos niet meer. Dit noemt men wel de informatieparadox: meer gegevens leiden niet per definitie tot meer informatie.¹⁵⁸ De vraag is nu welke eisen aan een website dienen te worden gesteld om ervoor te zorgen dat gegevens de toegankelijkheid van rechtspraak niet in negatieve, maar in positieve zin beïnvloeden.

In het kader van de discussie over de toegankelijkheid van overheidsinformatie, zijn aan het eind van de jaren negentig diverse studies verricht naar relaties tussen ICT en het toegankelijk maken van informatie.¹⁵⁹ In deze studies komt een aantal factoren naar voren dat de elektronische toegankelijkheid van overheidsinformatie bepaalt, zoals: de toegang tot het medium waarop de informatie wordt verstrekt, de vindbaarheid van de informatie, de begrijpelijkheid van de inhoud en van de presentatie, de prijs voor het raadplegen van de informatie en de bruikbaarheid van de informatie.¹⁶⁰

In deze discussie, slechts kort na de definitieve, maatschappelijke doorbraak van het internet, wordt nog vrij omzichtig gesproken over 'informatiedragers' en 'media waarop

---

158. Franken 1975.

159. Beers 1996; Baten en Van der Starre 1996; Bouwman, Nouwens, Sloodman en Baaijens 1996; Baten en Ubacht 1995.

160. Baten en Van der Starre 1996, p. 21.

informatie wordt verstrekt'. Tegenwoordig ligt het meer voor de hand te spreken over websites en het internet als dé manier om informatie voor iedereen toegankelijk te maken. Recent zijn onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken zogenaamde webrichtlijnen gepubliceerd, die specifiek gericht zijn op de toegankelijkheid van overheidswebsites.¹⁶¹ Deze webrichtlijnen komen voor een belangrijk deel overeen met de in de literatuur genoemde factoren die de elektronische toegankelijkheid van overheidsinformatie bepalen.¹⁶² Ook sluiten zij goed aan bij het 'Handvest Digitale Contacten tussen burger en overheid', dat Boogers en Thaens hebben ontwikkeld.¹⁶³

In de webrichtlijnen wordt gesteld dat websites die overheidsinformatie bevatten *duurzaam toegankelijk* moeten zijn voor *alle* burgers, bedrijven en zoekmachines. De website mag, met andere woorden, geen *bezoekers* van websites uitsluiten. Het vereiste van duurzame toegankelijkheid omvat, zoals de term uitdrukt, twee eisen: duurzaamheid en toegankelijkheid. Deze eisen worden in de webrichtlijnen uitgewerkt in een aantal nadere criteria. Vanwege de mogelijke verwarring met het *beginsel van toegankelijke rechtspraak* wordt in dit hoofdstuk gesproken van een beginsel van *vindbaarheid* in plaats van toegankelijkheid. In plaats van de term *duurzaamheid* wordt de term *bestendigheid* gebruikt. De onderstaande tekst die betrekking heeft op de beginselen van vindbaarheid en bestendigheid, is gebaseerd op versie 1.1 van de webrichtlijnen.¹⁶⁴

Vindbaarheid

Informatie¹⁶⁵ is en blijft beschikbaar.¹⁶⁶

- Informatie op de website moet met een minimum aan barrières (inlogcodes, extra software) kunnen worden geraadpleegd.
- Aan de apparatuur van gebruikers dienen minimale eisen te worden gesteld voor wat betreft de capaciteiten en verbindingen (geen eis dat alleen bezoekers met een snelle internetverbinding of een bepaalde geheugencapaciteit van een computer de gegevens kunnen raadplegen).

161. Advies.overheid.nl, Webrichtlijnen 2005. Er is geen reden om aan te nemen dat deze webrichtlijnen niet van toepassing dienen te zijn op overheidsorganen die tot de rechterlijke macht behoren.

162. Voor het ontwikkelen van de richtlijnen heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken gebruikgemaakt van de ontwikkeling van een 'referentieraam', gebaseerd op 'algemeen bruikbare richtlijnen, zoals WCAG 1.0, WCAG 2.0 (<http://www.w3.org/TR/WCAG20>), richtlijnen van Dremfels Weg (<http://www.dremfelsweg.nl>) en Stichting Accessibility (<http://accessibility.nl>) en praktijkervaring van Cinnamon Interactive (<http://www.cinnamon.nl>).

163. Boogers en Thaens 2004.

164. <http://webrichtlijnen.overheid.nl/>. In april 2006 heeft de Tweede Kamer haar bezorgdheid uitgesproken over de toegankelijkheid van overheidswebsites. Dit leidde tot het Besluit Kwaliteit Rijksoverheidswebsites van 30 juni 2006. Als gevolg van dit besluit moeten nieuwe websites van de rijksoverheid aan de webrichtlijnen voldoen.

165. De term 'informatie' omvat ook programma's en data.

166. Vergelijkbaar aan het geformuleerde beginsel van continuïteit (paragraaf 4.2).

- Alle webpagina's dienen een uniek internetadres te hebben, zodat het mogelijk is een hyperlink te maken naar deze pagina.
- Informatie dient op een gestructureerde en overzichtelijke wijze aan de gebruikers te worden aangeboden en begrijpelijk te zijn.
- Als informatie op de website beschikbaar is in meerdere talen, dan is deze anderstalige informatie eenvoudig te bereiken.
- De website dient in zekere mate te zijn afgestemd op de bezoeker (niet alleen juridisch jargon).
- Informatie dient actueel te zijn.

Bestendigheid

Het beginsel van bestendigheid (in de webrichtlijnen omschreven als duurzaamheid) wordt omschreven als de eis dat de website en zijn informatie voor structuur, betekenis, representatie, opslag en toegang zo veel mogelijk gebruikmaken van standaarden, waar mogelijk open standaarden.¹⁶⁷ Het feit dat met bepaalde standaarden wordt gewerkt, heeft tot gevolg dat informatie kan worden geraadpleegd door iedereen die ook van deze standaarden gebruikmaakt. De wijze van ontsluiting van informatie en de software waarmee dat mogelijk is, moeten aansluiten bij maatschappelijke verwachtingen en ontwikkelingen. Iedereen moet gebruik kunnen maken van systemen die in het maatschappelijke verkeer gebruikelijk zijn.

Een website van de overheid mag niet zodanig vooruitlopen op technologische ontwikkelingen, dat personen die software gebruiken die enigszins verouderd is, de website niet kunnen raadplegen. Het omgekeerde is echter ook onwenselijk: dat standaarden die in de samenleving worden gebruikt om gegevens te raadplegen, niet bruikbaar zijn om gegevens van de overheid te achterhalen.

Een tweede element van het beginsel van bestendigheid is dat websites op een efficiënte en effectieve manier moeten kunnen worden vernieuwd, aangepast of uitgebreid. Daarbij dient een al te sterke afhankelijkheid van één leverancier of fabrikant van één technische standaard te worden voorkomen. De webrichtlijnen geven ook aan dat bezoekers van de website bij technische problemen duidelijk op de hoogte moeten worden gesteld van de oorzaak ervan en van mogelijke oplossingen en alternatieven. Kortom: beschikbaarheid van gegevens op een website is niet voldoende. Er moet sprake zijn van duurzame en algemene beschikbaarheid.

De vindbaarheid en bestendigheid dienen ook te worden gewaarborgd door voldoende beveiligingsmaatregelen te nemen, om te voorkomen dat hackers of andere onbevoegden wijzigingen in systemen of gegevens kunnen aanbrengen. Vindbaarheid en

---

¹⁶⁷ Open standaarden zijn internationale afspraken die informatiesystemen in staat stellen gegevens uit te wisselen. Een bekende open standaard is de XML-standaard (Extensible Markup Language). Zie voor dit onderwerp: <http://www.ososs.nl/index.jsp>

bestendigheid zijn daarmee nauw verbonden aan het beginsel van continuïteit. Systemen die worden gebruikt om de toegankelijkheid te verbeteren, moeten voor iedereen beschikbaar zijn en op een stabiele wijze kunnen blijven functioneren. Het toesturen van grote elektronische bestanden naar een gerecht, zal het systeem niet mogen doen vastlopen.

4.5 Betrouwbaarheid

Beginsel 5: beginsel van betrouwbaarheid

Procespartijen moeten erop kunnen vertrouwen dat gegevens die worden geraadpleegd of worden verstuurd niet zijn gemanipuleerd, niet van een ander afkomstig zijn dan vermeld en niet toegankelijk zijn voor personen voor wie zij niet zijn bestemd. Bij het bepalen van de mate van betrouwbaarheid dient de wijze waarop de conventionele procedure verloopt het richtsnoer te zijn, niet de technische mogelijkheden.

Elektronische rechtspraak zal vertrouwenwekkend moeten zijn om aan te kunnen nemen dat de toegankelijkheid gewaarborgd is of zelfs verbeterd kan worden. Als digitale documenten niet of niet volledig aankomen of als het risico bestaat dat anderen hebben kunnen 'meekijken' of wijzigingen hebben kunnen aanbrengen, zal het middel niet worden gebruikt en per saldo de toegankelijkheid verminderen. Elektronisch berichtenverkeer met gerechten zal daarom aan zodanige eisen moeten voldoen, dat de toegankelijkheid van rechtspraak gewaarborgd blijft en waar mogelijk wordt verbeterd. De vraag is welke eisen voor de betrouwbaarheid van dit berichtenverkeer dienen te gelden.

Het ligt hier voor de hand om aansluiting te zoeken bij de eisen die in de Wet elektronisch bestuurlijk verkeer (WEBV) worden gesteld aan het elektronische berichtenverkeer met bestuursorganen.¹⁶⁸ Deze wet stelt als voorwaarde aan het verkeer langs elektronische weg met bestuursorganen, dat dit verkeer aan dezelfde eisen voldoet als het conventionele verkeer. Daarbij worden de eisen van betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid gesteld. De beginselen van behoorlijk ICT-gebruik van Franken, waarnaar eerder in paragraaf 1.3 is verwezen, worden in de WEBV als 'een voor het bestuursrecht relevante uitwerking beschouwd van de normen betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid'.¹⁶⁹ De beginselen van betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid worden in de Memorie van toelichting bij deze wet, als volgt uitgewerkt.

- Authenticiteit: zijn gegevens werkelijk van de afzender afkomstig?
- Integriteit: zijn gegevens volledig en niet onbevoegd gewijzigd?
- Onweerlegbaarheid: het 'voorkomen van weerlegbaarheid', onloochenbaarheid.

---

168. *Kamerstukken II*, 2001/02, 28 483, nr. 3, p. 2.

169. Franken noemt de volgende beginselen: authenticiteit, integriteit, transparantie, beschikbaarheid, flexibiliteit en vertrouwelijkheid. Zie: Franken, Snellen, Smit en Venstra 1993.

- Transparantie: wijzigingen van de gegevens dienen achteraf inzichtelijk te kunnen worden gemaakt.
- Beschikbaarheid: beschikbaarheid van het document.
- Flexibiliteit: aan nieuwe of oude gebruikseisen moet kunnen worden voldaan.
- Exclusiviteit: het document is alleen toegankelijk voor wie het is bestemd.¹⁷⁰

In deze toelichting is aangegeven dat betrouwbaarheid voor een belangrijk deel kan worden gerealiseerd door gebruik te maken van een pincode of een elektronische handtekening.¹⁷¹ De mate van betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid die wordt vereist, kan variëren. De WEBV onderscheidt in theorie drie varianten: maximale, voldoende en pro forma betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid.¹⁷² Maximale betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid zien op het toepassen van de beveiliging volgens de hoogste technische standaarden. De eis van *voldoende* betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid houdt in dat de veiligheid vergelijkbaar is met die bij conventioneel verkeer. Daarbij wordt tevens gelet op de *aard* en *inhoud* van het bericht en het doel waarvoor het wordt gebruikt. Pro forma betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid omvatten een minimale beveiliging.¹⁷³ De WEBV eist in artikel 2:14, derde lid, 2:15, derde lid en artikel 16 *voldoende* betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid.¹⁷⁴

Ook DigiD, het programma dat authenticatie van burgers en bedrijven door de overheid ondersteunt, onderscheidt drie beveiligingsniveaus: basis, midden en hoog. DigiD biedt personen of bedrijven de mogelijkheid om zich online bekend te maken aan de hand van een gebruikersnaam met wachtwoord. Voor de meeste overheidsdiensten biedt dit voldoende zekerheid over de identiteit. Dit is het zekerheidsniveau 'basis'. Het middenniveau van DigiD maakt gebruik van een inlogcode en verstuurt een sms met een transactiecode. In de toekomst zal het mogelijk worden om personen en bedrijven te identificeren met behulp van een elektronische identiteitskaart.¹⁷⁵

Het is voor de toegankelijkheid van rechtspraak van belang een geschikt beveiligingsniveau te kiezen. In de meeste gevallen zal een *voldoende* beveiligingsniveau volstaan. Dat betekent dat de betrouwbaarheid vergelijkbaar is met die van het conventionele verkeer. Afhankelijk van de aard en inhoud van het bericht en het doel waarvoor het wordt gebruikt, zoals de WEBV het uitdrukt, zal een hoog of basis beveiligingsniveau moeten worden gekozen. Als bijvoorbeeld bij het stellen van eenvoudige vragen per e-mail aan

---

170. Zie: *Kamerstukken II* 2001/02, 28 483, nr. 3, p. 15.

171. Lodder, Dumortier en Bol 2005.

172. *Kamerstukken II* 2001/02, 28 483, nr. 3, p. 17.

173. De MvT bij de WEBV vergelijkt het met de elektronische mededeling 'verboden toegang'.

174. De WEBV beschouwt de beginselen betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid als één beginsel. In dit onderzoek worden zij gescheiden behandeld, omdat zij in de meeste gevallen uitdrukking geven aan twee af te zonderen belangen.

175. <http://www.digid.nl>

een rechtbank gebruik wordt gemaakt van een hoog beveiligingsniveau, wordt de toegankelijkheid van rechtspraak onnodig beperkt. Een hoog beveiligingsniveau ligt wellicht voor de hand in de strafrechtelijke procedure, omdat het daar vaak gaat om gevoelige informatie, die ook voor criminelen interessant kan zijn. Van medewerkers van overheidsorganen en van professionele procesdeelnemers – dus ook van rechters – mag worden verlangd dat zij documenten met behulp van een elektronische handtekening (en dat kan ook een irisscan of een vingerafdruk zijn) beveiligen en aldus aantonen dat het document daadwerkelijk van hem of haar afkomstig is. Dit vereiste sluit aan bij het beginsel van nevenschikking voor niet-professionals, omdat een onderdeel van dit beginsel is dat aan professionele procesdeelnemers bepaalde verplichtingen mogen worden gesteld ten aanzien van het gebruik van ICT.

In het eerder genoemde wetsvoorstel Afschaffing verplicht procuraat is een regeling opgenomen voor het elektronische berichtenverkeer met de gerechten, inclusief een regeling van de elektronische handtekening. In het bestuursrecht en in het strafrecht zijn vergelijkbare wettelijke regelingen in ontwikkeling.¹⁷⁶

4.6 Hoofdstukconclusies

Zoals in het tweede hoofdstuk kort is aangegeven, kan met behulp van de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens vrij nauwkeurig worden bepaald wat op dit moment, vanuit juridisch oogpunt gezien, onder toegankelijke rechtspraak moet worden verstaan. In deze jurisprudentie zijn de mogelijkheden van ICT (nog) niet verwerkt. Dat wil zeggen: er is nog geen jurisprudentie waarin de bestaande normen ten aanzien van de toegankelijkheid van rechtspraak ter discussie worden gesteld als gevolg van de mogelijkheden en risico's van ICT. Toch is het zaak om nu al rekening te houden met mogelijke veranderende interpretaties van de norm van toegankelijkheid. Het gebruik en de mogelijkheden van ICT kunnen het bestaande stelsel in positieve en negatieve zin beïnvloeden. Soms zijn extra waarborgen nodig om de toegankelijkheid te kunnen garanderen. Soms biedt ICT zodanige mogelijkheden, dat deze – waar mogelijk – benut dienen te worden.

De in dit hoofdstuk geformuleerde beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak vormen een juridisch kader waarbinnen nadere gedachtevorming over de kansen en risico's van ICT voor de toegankelijkheid van rechtspraak mogelijk is. Vijf beginselen (paragraaf 4.2 t/m 4.5) zijn geformuleerd.

- Continuïteit.
- Nevenschikking voor niet-professionals.
- Vindbaarheid.
- Bestendigheid.
- Betrouwbaarheid.

---

176. Van den Hoogen 2006.

Behoorlijke elektronische rechtspraak is niet alleen toegankelijk, maar ook openbaar, verloopt binnen redelijke termijn, is onafhankelijk en onpartijdig en biedt procesdeelnemers een eerlijke behandeling. De koppelingen tussen deze laatste beginselen en het gebruik van ICT bij de rechterlijke procedure komen in de volgende hoofdstukken aan de orde.